

MEMMEMME ERIMJI OHRU N'OGHE

Christian E. C. Ogwudile

Ngalaba Amumamu Igbo, Afrika na Eshia

Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka

cec.ogwudile@unizik.edu.ng

Umi Edemede

Mmemme iri ji ohru di ka aha ya si di bu ihe a na-eme were eri ji izizi e gwuputara n'ala. O bu mmemme a ka a na-eme tupu onye obula koru ji enwee ike igwute nke ya rie. N'obodo m bu Oghe o bu mmemme na-ejikota mmadu niile onu ma ndi koru ji ma ndi akoghi ya. Ebumnobi nchocha a bu iku maka iri ji ohru n'Oghe. Nwanchocha lebekwara anya ma kowaa ma e nwere myiri na ndiche di n'etu ndi Oghe si eri ji ohru na etu ndi Igbo ndi ozu si eri ya. Usoro nchocha a bu na nwanchocha gbara ufodu ndi okenye na ndi maara etu e si eme mmemme iri ji ohru ajuju onu. O gakwara n'oba akwukwo di iche iche guo ufodu ihe ndi odee dere banyere oriri ji ohru n'ala Igbo. Atutu a gbasoro mee nchocha bu atutu nkowa. Nchoputa e mere gosiri na e nwere myiri na ndiche di n'etu ndi Oghe si eri ji ohru na etu ndi Igbo ufodu si eri ya n'ihu na okwa mba na-achi n'olu n'olu. Nwanchocha turu alo ka ndi Igbo jidesie omenala oriri ji ohru aka ike ka o buru mmemme a gaghị enwe ihe ga-egbochi ya iga n'ihu, ka o buru nwa tote, o tokwuru.

Okwu Mmalite

Oriri ji ohru bu otu n'ime omenala Igbo nke obibia ndi ocha emebighi. O so n'omenala e ji mara ndi Igbo niile. N'agbanyeghi na o bu mmemme omenala, ezi nwafo Igbo obula na-esonyesi ike n'ime ya. Mmemme a bu oge ndi Igbo ji enye chi kere ha ekele. Ha na-eme nke a n'ihu na o chekwara ha bido mgbe a konyere ji na ihe akuku ndi ozu n'ala ruo na ngwuputa ji ahụ. O bukwa oge a ka ha ji akwanyere ji ugwu di ka eze akuku ubi niile.

Di ka nkwenye ndi Igbo si di, ha nwere nkwenye na o nwere agbara nwe ji. Ufodu na-akpo ya Njokuji ebe otutu na-akpo ya Ahijioke maobu Ifejioku. Ndi Igbo kwenyere na o bu agbara a bu Ifejioku na-echekwaba ji a konyere n'ala, mee ka o mee nke oma. Ji bu nri mbu ndi Igbo nwere. Di ka Ubesie (2004:134) siri kwuo, "Ebe o bu na nri mbu ndi Igbo nwere bu ji na ede (akpu ka biara abia), e nyere ji onodu nwoke no n'ala Igbo." O kwukwara na o bu n'ihu nke a ka o na-abu a choo ime emume o bu la gbasara umu nwoke, ihe e ji na-emekari ya bu ji. Nwoke na-eje ulo akwa, ihe o na-ebu na-eje bu ji na mmanya. A bia n'ichi ozu, ji bu isi. A choo imata ka aku na uba nwoke nwere ha, ihe e ji na-amata bu ka o ba ji ya ha. O bu nke a mere na ebe o bu na ndi Igbo bu ndi oru ugbo, obodo obula n'ala Igbo na-eweputa otu oge n'ime afu iji mee mmemme puru iche wee kelee mmoo nwe ji ekele maka aka o nyeere ha n'oru ubi.

Di ka Osuagwu, Ekwealor, na Ibe (1989) si kwuo, "Ji kacha enwe nsopuru. Ihe kpatara nke a bu site n'akuko ndichie ndi Igbo nke na-egosi na o bu Chukwu ji aka ya nye

umụ mmadụ ji dị ka ihe oriri ha.” O kwukwara na ndị Igbo bụ ndị na-arụputa ji ebe o di ukwu bịa na-akwanyekwara ya ugwu puru iche. Ha kwuru na tupu ndị Igbo erie ji oheru n’afọ obula, o nwere mmemme ha na-eme iji too Ahiajioku, riokwa aririo ka ha rie ji oheru n’enweghi nsogbu o bula. O bu mmemme di etu a ka a na-akpo iri ji oheru, ilo mmuo maobu onwa asaa. Na mmemme a, a na-esi nri ji, ma were anu okuko maobu anu ndi ozo tee ofe iji ri ya. O na-abu nnukwu mmemme nke umunne, umunna, ndi ogo na ikwu na ibe mmadu na-erutecha na nke ya soro ya rie, nuo ma nwee obi anuri. O bu eziokwu na emume a zuru Igbo onu ma o bughu otu mgbe ka e ji eme ya n’obodo niile di n’ala Igbo.

Ntuleghari Agumagu

Osuagwu, Unegbu na Okonkwo (1989) kowara omenala di ka “ihe na-eme n’ala mba. Ha bu ihe mbu na-eme n’ala wee buruzie ihe puru ome na mba e ji ama mba”. Di ka mmadu si di iche iche, obodo di iche iche. Nke a mere e ji asi na nku di na mba na-eghere mba nri.

Di ka Emenanjo, Ekwe, Okolie, Kanu na Njubigbo (2008) n’akwukwo Ayozie (2018:79) kwuru na agburu obula nwere usoro ha si akpa agwa bu nke e ji mara ha. Ha na-egosiputa njirimara ha n’ihe ndi a: etu ha si eyi akwa na udi akwa ha na-eyi, etu ha si eri nri na udi nri ha na-eri, etu ha si akwadobe erimeri ha na-eri, etu ha si agba egwu. Ufodu na-eji obi agba egwu ebe ufodu na-agba n’ukwu. Ufodu na-emeghari ahụ ha niile; etu ha si eme mmemme di iche iche, etu ha si ekpere chi ha, etu ha si eli ma na-akwa onye nwuru anwu, udi anu ha na-aso nsu, asusu ha na etu ha si asu ya wdg. O bu ihe ndi a niile ha guputara na otutu ndi ozo nke na-egosi usoro ndi si ebi ndu ka a na-akpo omenala.

Kalu na Nwosu (1978:3) kwuru na omenala di ka otu ndi si ebi ndu ha. O gakwara n’ihu si na o bu ihe a kpachapuru anya hazie, weputa ma nyekwa osisa gbasara uzo obibi ndu ndi nwe ya.

Anedo (2013:96) kwuru na omenala bu etu ndi si ebi nakwa nkwenye ha nke sitere n’aka fere aka n’udi ekwumekwu onu burukwa nke e debere ruo taa. O bu ihe e ji mara ndi, di ka asusu, ejiji, diri gawazia. Mbah na ndi otu ya (2013:113) kwuru na omenala bu uju uzo niile gbasara etu otu, ndi maobu mba si ebi ndu ha.

Omego (2006:169) huru omenala di ka “usoro mmadu kwesiri isi akpa agwa bu nke a na-amuta site n’aka ndi mmadu n’obodo ma nyefekwaa ya n’aka ndi nke na-abia n’ihu”. Nke a na-egosi na ihe niile ndi Igbo na-eme site n’omenala bu nke bidoro n’oge gboo. Mmemme iri ji oheru so n’ime ha. Oriri ji oheru so n’otu n’ime omenala nke malitere n’oge gboo nke o nweghi onye nwere ike ikwu mgbe o malitere. Okafo na Ewelukwa (2008:391) tunyere utu nke ha site n’isi:

Mmemme iri ji oheru di ka mgbe ndi Igbo ji echeta ndi nna nna ha lawara mmuo ma kwanyekwara ha ugwu diri ha. O bu oge ndi Igbo ji ekele Chineke maka ndu o debere ha wee ruo mgbe ha gwutere ji n’ala. E jikwa oge a ekele mmuo nwe ala n’ihi na ha kwenyere na ala nwe mmadu niile. O bu ala na-ahu maka ndu, ahuike, omumu, uba, erimeri ma na-emekwa ka erimeri baa uba. O bu oge e weputara iji tuo ndu mmanu ma nwekwaa obi anuri.

Ayozie (2018:81) si na “iri ji ọhuru bu nnukwu emume ndi Igbo na-eme. Okpukpo oku maka iri ji ọhuru bu nke e meweere mmadu niile.” Nke a gosiri na o bughị naani ndi korọ ji na-eme mmemme iriji ọhuru. Ma ndi korọ ji ma ndi akoghị ji na-esonye na mmemme a n’ihi na o bu ihe obi anuri. Osuagwu (1979:11) nwere otu echiche ahụ di ka o gosiputara n’ebe:

...na iri ji ọhuru bu emume di n’ala Igbo a na-eme kwa afo kwa afo, maka ikele chi kere ji etu o siri mee ka ji ha korọ n’ala ruo mne. O kwuru na ndi Igbo kwenyere na o buru na ha emeghi emume iri ji afo obula na chi kere ji a na-akpo Njoku maobu Ajokuji ga-eme ka ebe na ihe ndi ozọ di n’ime ala tachapu ji ha, mee ka unwu daa n’ala. Ndi Igbo kwenyekwara na o buru na onye emeghi emume iri ji rie ji ọhuru, na o ganwu ma o bu daa oke oria.

Ihe di mkpa n’ihe Osuagwu kwuru bu na o di oke mkpa ime mmemme erimji. Ihe a di mkpa iji nata mmuo nwe ji ikike ma nyekwa ya ekele. Ikike ahụ ga-enye ndi mmadu ohere iri ji ọhuru ahụ n’enweghi nsogbu obula.

Iri ji ọhuru di ka Ubesie (2004) si kowaa ya bu emume iri ji ọhuru di ka emume ndi Igbo na-eme n’afọ iji kelee ma o bu nabata ji ọhuru. O kwuru na o bu site n’otutu okwukwe ndi Igbo nwere n’ebe ji di ka ha ji eme ya. Osuagwu, Ekwealor na Ibe (1989) na Ubesie nwere otu nghota. Ha kwuputara echiche ha n’ebe a,

A na-ewe ji di ka chi nta nke a na-akpo Ahiajoku, maobu Ifiajoku. O nwekwara ndi mmadu ndi a na-akpo Osuji. Ihe nke a na-akowa bu na ji nwere onodu puru iche n’aka ndi Igbo. Tupu ndi Igbo erie ji ọhuru kwa afo, o nwere mmemme ha na-eme iji too Ahiajoku, riokwaa aririo ka ha rie ji ọhuru n’enweghi nsogbu o bula. Mmemme a ka a na-akpo iri ji ọhuru.

Di ka ha siri kwuo, mmemme a zuru Igbo dum onu mana a na-akpo ya aha di iche iche n’ebe di iche iche. O bu mmemme a na-esi ma na-erikwa ihe di iche iche na-abughi naani so ji n’agbanyeghi na o bu iri ji ọhuru ka a korọ ya.

Okoye (2004) n’aka nke ya, kwuru na ihe na-akpata ihe, n’ihi ya na ha kwenyere na ha inwe ike, di ndu korọ ji n’oge oru ugbo wee dikwa ndu gwute ha ma rie ha na o nwere onye mere ka o gazie. O bu nke a kpatara ndi Igbo ji eji oge iwa ji ekele Obasi bi n’elu ma nna nna ha ekele etu ha siri duo ha n’ogologo oge niile ha no n’oru ugbo wee ruo na ha adikwa ndu gwute ji ndi ahụ rie. Oge a di ka o si kwu, bukwa oge ezumike na oge itu ndu mmanu. Isiokwu Okoye bu na oge erimji ọhuru bu oge ndi oru ugbo n’ala Igbo ji ezu ike oru ha ruru n’afọ ahụ ma nwee anuri so ya:

Ogbalu (1985) kwuru na “tupu e nwee mmemme iri ji ọhuru n’ala Igbo na o dighi onye obula ga-eri ji ọhuru maobu gaa gwute ya n’ubi ya. Mana mmemme a gasia, onye o

bula nweziri ike jee n'ubi ya n'ututu echi gaa gwuru ji nke ya rie." Na nkowa Ogbalu, mmemme iri ji ohuru bu nke a na-ebu uzọ eme iji nye onye obula ikike ijezi n'ubi ya gwute ji rie ma a gaghị eme nke a ma o buru na e ribeghi ji ohuru. O putakwa na o nweghi onye na-emetu ji ohuru aka ma e nyechaghi ji ohuru ugwu na nsopuru o nwere. Ahuhu na-adikwara onye obula mebiri ugwu na nsopuru a na-enye ji ohuru.

Dị ka Ofomata (2012) so na ndi lebara anya na akom ji na erim ji. O ruturu aka na a naghị eri ji ohuru ma o buru na e meghiri ya mmemme. Echiche ya n'uju, ka o gosiputara ebe a:

O buru na ndi Igbo konyechaa ji n'ala, ha nwekwara mgbe ha ji egwuputa ya n'ihia na ji nwere oge o na-anọ n'ala. Mana n'ala Igbo, n'ihia ugwu na nsopuru e nwere n'ebe ji no, e nwere mmemme ndi Igbo na-eme tupu e gwuputa ji ahụ ma riwe ya. O buru na oge a ga-eji gwuputa ji ruo, e gwuputa ya, ihe a na-akpo ji ahụ bu ji ohuru. Mmemme ahụ a na-eme tupu e riwe ji ohuru ka a maara di ka iri ji.

Ofomata di ka odee ndi ozọ na-akowa na a ga-emeriri mmemme iji kwanyere ji ohuru ugwu tupu e riwe ya. Nke a na-egosi na arusi na-eri obara, iji mmiri fee ya abaghi uru. Ndi Igbo nwere nkwenye siri ike na mgbe o bula e mere mmemme iri ji ohuru na onye Igbo obula agazighi atu ujo n'iga gwuru ji ya riwe.

Oriri Ji Ohuru

N'ezie, iri ji ohuru so n'omenala zuru Igbo dum onu. Iri ji ohuru di ka aha ya si di bu oge ndi Igbo weputara iji rie ji izizi e gwuputara n'ala tupu onye obula korọ ji egwuru ya riwe. O bu oge ndi Igbo ji enye Chineke kere ha ekele n'ebe o puru iche n'ihia nchedo o chedoro ha bido mgbe a konyere ji n'ala ruo mgbe o ruru igwuputa ma rie ya. O bukwa oge ahụ ka ha ji kwanyere ji n'onwe ya ugwu di ka eze akuku niile a konyere n'ala.

N'ala Igbo, otutu obodo nwere aha di iche iche ha na-akpo mmemme iri ji. Ufodu na-akpo ya iri ji ohuru, iwa ji, mmemme onwa asato, onwa asaa, ito Nri, ohuhu ji wdg. O nwekwara mpaghara ala Igbo ebe e ji Ahajioku, Ifejioku ma o bu Ifajoku wee mara mmemme iri ji ohuru. Ufodu na-akpokwa aha ndi ozọ di ka Ikeji, Iro mmuo, Akani wdg. O bukwaghi otu oge ka a na-eme ya n'ala Igbo gbaa gburugburu. O nwere mpaghara ndi na-eme ya n'onwa asaa, onwa asato ma o bu onwa itoolu n'afọ o bula.

Di ka o siri di, ebe o bu na ndi Igbo bukarị ndi oru ugbo, otu ugboro n'ime afọ, obodo obula na-eme emume puru iche iji kelee mmuo nwe ji ekele maka aka o na-enyere ha n'oru ugbo. Di ka nkwenye ndi Igbo si di, mmuo nwe ji ka a na-akpo Ahianjoku, Ifejioku, Njoku maobu Ahiajoku di ka oluasusu ha si di. Ha na-ekele ya ka o si duo ha n'oge oru ugbo gara aga, mee ka ji ha korọ mee nke oma, ruo nne, ha wee na-egwuputakwa ha n'udo. Ha na-ariokwa ya maka nke ha ga-ako n'ihu, ka o mekaria nke ha na-egwuputa mgbe ahụ.

Tupu e rie ji ohuru, a na-ama okwa ya ka ndi mmadu wee kwadowe. N'obodo ufodu onye na-ama okwa maka iri ji ohuru bu onye ji okwa Ifejioku ma o bu Njoku ma n'ebe ndi ozọ o nwere ike buru onye bukariri n'okenye ma o bu Eze ozọ na-abu onye ji isi Ifejioku. O

bụ ya ka ọ dijiri ime ka ndi obodo mata na emume iri ji oheru adila nso, ka onye obula na-akwado.

O ruo mgbe a ga-eri ji oheru, obodo obula na-eri ya n'oge nke ha. N'ubochi ahụ umu nwoke niile ndi zuru ihe e ji nwoke eme n'obodo ga-egwutecha ji ma buru otu mba ji otu mba ji gaa be Eze Ifejioku. Ha ga-edowecha ji ndi ahụ n'ihu okwu mmuo ahụ. Onye obula n'ime ha ga-ebukwa mmanya, okuko na oji wee bia ebe ahụ. O bu eze ahụ nwecha ihe ndi ahụ e butere n'okwu arusi ma o bu mmuo ahụ. A ga-esi na ji ndi ahụ weputa ji, bachaa ma sikwasikwa ha n'oku. A ga-egbukwa okuko ole na ole ma mesachaa obara ha n'okwu Ifejioku ahụ. Okuko ndi ahụ e gburu egbu ka a ga-eji sie ji oheru ndi ahụ. N'obodo ufodu o bu onye kacha buru okenye n'obodo na-anọ n'isi mmemme iri ji oheru. O ga na-akoro ndi obodo otutu akuko miri emi maka mmemme iri ji oheru. O ga na-akoro ha akuko miri emi gbasara obodo ahụ di ka akuko ala nke obodo ahụ, ebe ha siri bia nakwa otutu akuko odinala ndi ozo. Nke a bu ka e were chere ihe a na-esi ka ha ghee maka oriri na onunu.

Mmemme iri ji oheru bu oge oriri na onunu puru iche maka na erimeri na-abu aturu taba. Mgbe e sichara ji ndi ahụ, a na-asu ufodu nri ma gbuo ufodu awayi, o bu nke soro onye ka o ga-eri. Ufodu nwere afo na-eri ha niile. Mmánya di iche iche na-ejuputa. Nke soro onye, o na-anu. A na-ahukwa ji ufodu ahụ were mmanu oheru, ugba, ya bu ukpaka na ose wee rie ya. Ihe ndi a niile bugbado ihe na-eweta obi anuri. Ikwu na ibe na-abiakwa be ndi umunne, umunna na ndi enyi di iche iche soro rie ji oheru ma nwee onu di na ya.

N'agbanyeghi ihe ndi a niile, otutu mmadu n'oge ugbu a na-ahutazi iri ji oheru di ka ikpere arusi ebe ndi obodo ufodu mechigoro mmemme a kpam kpam n'ih na ha na-ahuta ndi na-eme ya di ka ndi ka no n'isi. Otutu ndi nne na nna anazikwaghi ekwe ka umu ha sonye na mmemme a n'obodo ha maobu soro rie ihe o bula e siri ebe ahụ. Nke a bu n'ih na ha na-ahuta ya di ka ihe a goru n'arusi maobu ihe ndi ogo mmuo. Ha wee chefu na nke a bukwa otu n'uzo e si akwalite omenala na njirimara ndi Igbo. O bukwa oge ndi Igbo ji anoko onu di ka umunne wee kpaa maka odimma na utu nke obodo ha tinyere otutu uru ndi ozo o na-eweta. N'obodo ufodu a na-eme mmemme a ihe di ka otu izu ebe ufodu na-eme ya ubochiabu maobu ato.

Erimji n'Oghe

N'ebe niile n'ala Igbo a na-eme mmemme tupu e rie ji oheru. Oghe so n'otu n'ime obodo di n'Okpuru Ochichi Imeobodo Ezeagu nke di na Steeti Enugwu. O bu n'onwa asato kwa afo ka ha ji eme ya. Ubochi e ji ebido mmemme a n'Oghe bu ubochi Ori. Ubochi Ori ahụ onye kacha buru okenye n'umunna bu ya bu onye isi nchujaja. Ndi Oghe na-akpo iri ji oheru Ihejoku. O bu onye isi nchujaja ahụ bu ya na-ahụ maka ihe niile a ga-ago n'okwu arusi Ihajoku. O bukwa ya na ndi okenye ndi ozo na ndi chiri echichi na-aka ihejoku (ikwu ubochi a ga-eri ji oheru). Ha na-eme nke a ma o fodu izu asaa ka mmemme ahụ malite. Ha niile na-aga n'ihu ihejoku ahụ jiri ogene, na-ekwu ubochi iri ji oheru ga-abu. Ha kwuchaa n'onu, ha akuo ya n'ogene. Ha ga-eme nke a ugboro asaa iji gosi na o bu izu asaa foduru ka e bido mmemme iri ji oheru.

N'ubochi a kara aka okenye obula n'umunna na-akpa ihe a na-akpo "obara obara" (nke a bu omu nkwa a kpara akpa) dowechara n'okwu arusi obula di na be ha. Ha na-edowechara obara obara ndi ahụ n'ili ndi bu ezigbo mmadu nwuru anwu maobu ndi chiri echichi nwuru anwu. Ha na-eme nke a iji gwa ha na mmemme iri ji oheru amalitela, ka ha

nonyere ha bido n'oriri ya ruo na njedebe ya. Nke a bu ihe a na-eme n'ubochi Ori. O bukwa ubochi Ori ahụ ka umu nwoke niile tozuru ihe e ji nwoke eme na umu nwaanyi ndi chiri echichi na-egwute ji buru mba ji, mba ji ya na okuko na mmanya nke onye isi nchujaja ga-egburu Ihejokwu nke ha (onuchi ha).

N'uhuruchi ubochi Ori ahụ ka ha ga-ahụ ji ufodu n'oku were mmanu di ohuru na ihe ndi ozo di ka ukpaka, ogiri na ihe ndi ga-eme ka o too uto wee rie ya. Onye isi nchujaja ga-ebu uzo were ji nke ndu o berisiri eberisi sonye n'osisi di iche iche ga dosachaa ha n'ebe ndi ahụ niile o dowechara obara obara ahụ o kpara. O ga-egbu okuko ndi ahụ niile were obara ha mesasia n'elu okwu arusi di iche iche di be ha wekwara mmanya tusia na ha. Ihe ndi a niile bu ka mmuo niile di be ha bu ndi na-eme ezigbo ihe soro ha rie ji ohuru. A ga-egbuzi ji ndi foro awayi, suo ufodu nri, were okuko ufodu sie ofe. Nke soro onye n'abali ahụ o na-eri. Mmanya di iche iche na-eju ebe niile. Nke soro onye, o na-anu. Onye obula a na-enwe obi anuri na obi uto.

Ubochi afo bu ubochi oriri na-ada uda. Nke a ka ha na-akpo "ntughe anu okuko". O bu nri ji, anu okuko na igbu bu ihe na-ejuputa ebe niile. Anu okuko bu tawa ka ike ha gi. Mmanya bu kama o ga-adu n'ite, ka o doru n'afu. Umunne, umunna, ikwu na ibe na ndi enyi na-abia soro ndi nke ha rie, nuu ma nwee obi anuri so mmemme iri ji ohuru. Egwu di iche iche ga-ejuputa nke na-eme ka obodo na-ekpo oku. Umu okorobia ga na-agba mgba. A ga na-eti mmonwu di iche iche nke ndi mmadu ga-eji ma na ubochi ahụ di egwu. O bu n'ama egwuregwu obodo maobu n'ahia ka ihe ndi a ga na-eme mgbe e richara ma nuokwa. Oriri na onunu ga na-agakwa n'ihu n'ebe ahụ.

Ma tupu mmemme a amalite, onye obula biara n'obodo ahụ ga-abanye na be onye eze arusi ihu ya bu onye isi nchujaja. O ga-esi na ji ahụ e butere bupute ji itoolu. Ji ndi a bu ji Ihejokwu. O ga-adowara ya ohanazeze biara ebe ahụ. Nke a bu ji ohuru mbu a na-egwute n'ala Oghe niile. Onye isi nchujaja a ga-ago ofo, kpokuo mmuo nwe ji ahụ, riokwaa ya ka o nye mmadu niile ahụ ike na ogologo ndu di mma ha ga-eji na-eri ji ohuru kwa afo. Ndi niile no ebe ahụ ga-esekpuru ala. O ga-eburu ji ahụ n'ukpa nee ha n'isi ugboro itoolu, na-agokwa ofo ndu na ihe di mma. Mgbe nke a gasiri. Onye obula ga-abia were otu mba ji bie ya oma si ihe obula ga-asi na ya agaghi adi ndu rie ji ohuru n'afu a, ya buru okuko uzo lakpuo ura n'ihia na ya erielia ya. Mgbe e mechara nke a, onye isi nchujaja ga-ebu uzo rie ji ohuru, ndi ozo esoro ya riwe.

Tupu e mee mmemme a, o nweghi onye obula ga-eri ji ohuru ma o bu ga gwute ya n'ubi ya. Mana mgbe mmemme a gasiri, onye obula nwere ike jezie n'ibu ya n'ututu echi ya ga gwuru ji nke ya rie.

Uru Erimji Ohuru

Ji na-enwe ugwu puru iche n'ala Igbo n'ihia na ndi Igbo weere ya di ka nnukwu ihe. Mmemme iri ji ohuru bara nnukwu uru n'ihia na e ji oge mmemme a echeta ndi mbu na ndi egede na-enye ji n'ala Igbo. Mmemme iri ji ohuru na-enye obi anuri n'ebe o di ukwu. Nke a bu maka na ndi Igbo no n'uzo ije na-alotacha maka iri ji ohuru. Mmadu na-ejuputa ebe niile. Ndi mmadu na-ahucha ndi nke ha si mba di iche iche lota ndi o tere aka ha hudewere. Oge mmemme a na-abu oge obodo na-ekpo oku karia n'ihia egwu, mmonwu na mgba di iche iche a na-enwegasi. O nweghi oge umuaka na-enwe obi anuri kariri ka ha na-enwe na

mmemme a. Ebe ọ bụ na mmemme iri ji ọhụrụ bụ otu ugboro n'afọ, ndi Igbo ụfọdụ na-eji oge ahụ agụ afọ. Oge mmemme a malitere, a mara na afọ akurula ọnu.

Obodo ụfọdụ n'ala Igbo na-ewekwa ya di ka oge achumnta ego maka mmepe obodo ha. Ha na-ejikwa ya akpa nkata maobu enwe nzuko maka oganihu obodo ha. Mmemme iri ji ọhụrụ na-emekwa ka umuaka, ya bu ndi ntorobia muta omenala ndi muru ha.

Iri ji ọhụrụ bụ emume na-akpokota umuafọ Igbo ma ndi no n'ezi ma ndi no n'ulo ọnu. O bu oge ha ji anoko ọnu, nuria, rikoo ma nwee mmekorita n'etiti mmadu na ibe ya ma kparita uka gbasra ihe na-eme n'ezinaulo na kwa n'obodo.

O na-eweta udo, ihunanya, anuri na idi n'otu n'etiti mmadu na ibe ya. O na-akwalite omenala. O bu otu n'ime omenala ndi Igbo na-enye aka ikwalite asusu na omenala Igbo ka anyi nwee ihe a ga-ahapuru umu umu anyi ha tinyere idobe omenala anyi okputorokpu.

Emume ihajokwu na-eme ka onye obula jide onwe ya aka n'ihe gbasara ihe o koro n'ubi. Mkpa jide onye Igbo, o nwere ike je gwuru ji ya ree wee gboo mkpa diiri ya. O buru na e nweghi usoro e ji egwu ji, ufodu ndi mmadu nwere ike igwucha ji ha tupu o kaa aka n'ala, nke bu na mgbe ndi ozọ ga na-ewe ihe ubi, ha anoro na-ele n'anya. Mgbe ibe ha ga-anọ n'oriri, unwu ana akpo be ha.

Oru ji bu oru sigburu onwe ya n'ike n'oruru. O bu nke a mere ndi Igbo ji na-eme nnuwku oriri mgbe ha na-amalite iri ji ọhụrụ iji gosi na ha esila n'oge ahuhu wee bata n'oge udu nri. O na-enyere ndi mmadu aka ichezotu ahuhu ha tara mgbe ha na-ako ji.

Oghom Erimji Oheru

Ihe obula nwere uru nwekwara oghom na-esi na ya aputa. Mmemme iri ji ọhụrụ nwekwara ike ibute aghara maobu ogu n'obodo. Di ka e kwuru na mmemme a bu nke a na-eji mgba na iti mmanwu eme ka o na-ekpo oku, mgba onumara nwere ike ibute aghara. Udi aghara di etu a na-ebute nnurita ogu n'etiti onumara abuo gbara mgba. Nke a nwere ike ibute mmeru ahụ maobu onwu. Etu a ka o dikwa n'ebe iti mmonwu di.

Ezinaulo obula na-eme mmemme a di ka ego ha ha. Ebe anuri ga na-egbu ezinaulo nwere ego ka manya, o na-eme ka ezinaulo enweghi ego na-enwe obi mgbawa. Obi iwe na obi mgbawa ahụ nwere ike ibutere onye maobu ndi enweghi ego onwu ike.

Ufodu mmadu na-enwe anya ufu n'ebe ndi ozọ no. Ndi di etu a nwere ike iji ohere mmemme oriri ji ọhụrụ a mesie onye o na-enwere anya ufu ike. Otu ndi mmadu, o kachasi umu okorobia na-aria ahụ maobu nwuo onwu mberede n'ih na ha lotara obodo ha maka udi mmemme a. Nke a bu oru aka ndi ajo mmadu no n'obodo.

Nchikota na Mmechi

Nwanchocha choputara na nchocha a bu erimji ndi Igbo niile bu otu ihe kama na o nwere ebe e nwere obere ndiche na nke Oghe. Ndiche ndi ahụ bu n'obara obara ha n'akpa ekposa n'okwu arusi di na be ha na n'ili ndi ezigbo mmadu na ndi chiri echichi nwuru anwu. O bughị Igbo niile na-eme nke a. Ozọ bu n'uzo ha si ekwu mgbe erimji ha ga-amalite na ndi ozọ. Ha nwekwara ntughe anu okuko bu ya bu mgbe a na-ata anu okuko aghara aghara ya na ighu. Ihe ndi a niile bu ihe so eme ka mmemme iri ji ọhụrụ buru opuru iche na mmemme.

O di mkpa na anyi kwesiri ichekwa omenala anyi niile, okachasi emume erimji ọhụrụ ka njirimara anyi ghara ibu ihe e chefuru echefu. N'ih na onye arachaghi onu ya, uguru anara ya rachaa.

Ihe kacha egbu njirimara na omenala ndi Igbo bu igbakuta ha azu site n'aka ufodu umuafu Igbo bu ndi na-eche na ha huru uzoma maabu na ha na-ahuzi Chukwu anya kwa ubochi, na n'ihia ya na ihe niile gbasara ndi Igbo na omenala ha buzi ihe ochichiri, ihe nzuzu na ihe ndi ogo mmuo. Nke ahu bu nnoo echiche onye nzuzu anujughi ara nne ya afu. Ha amaghi na ha bu ukpana na-ere n'oku si na ha na-aha mmanu.

Ihe ndi bu nke anyi wee na-efunahuzi anyi maka na anyi bu ndi nwere ogiri amazighi uru ogiri bara n'ofe. O dizi ka ofeke na-amaghi uru akpa agwu baara eze dibia.

Ndi be anyi ka anyi chegharianu ghotu na nke anyi bu nke anyi n'ihia na o bu ebe onye bi ka o na-awachi. Ka anyi jisie ike n'ikwalite na n'isonye n'omenala di iche iche e ji mara ndi Igbo maka na nkwa daa n'ala, nwaanyi enee ya uhie, ria ya elu. A sikwa na onye kpoo oha ya mkpokoro, agbataobi ejiri ya kpoo ntutu. Ka anyi sonyesie ike kwuo n'olu ike na omenala Igbo ga-adi.

Edensibja

Ayozie, C. R. (2018). Iri ji oḥuru: Oṅoḍu ya n’oge ochie na ugbo a. *Achara: Jṅnalụ Nkwalite Asusu Igbo. Nchikṅta nke mbu.*

Emenanjo, E. N. , Okolie, O. O., Ekwe, B. U. & Obidike, N. M. (1985). *Igbo maka siniṅ sekṅndiri 4.* Ibadan: University Press.

Emenanjo, E. N. Ekwe, B. N., Okeke, O. O., Kanu, N., & Njubigbo, A. D. (2008). *Igbo maka juniṅ sekṅndiri* (Opa Bezik). Ibadan: University Press.

Kalu, O. & Nwosu, H. (1978). *The study of African culture in African cultural development.* Enugu: Forth Dimension Publishers.

Mbah, B. M., et al. (2013). *Igbo adi.* Enugu: University of Nigeria Press.

Ofomata, C. E. (2012). *Omenala na oḍinala Ndi Igbo.* Enugu: Format Publishers.

Ogbalu, E. N. (1985). *Igbo maka siniṅ sekṅndiri 4.* Ibadan: University Press.

Okafo, C. U., & Ewelukwa, U. (2008). *Nhazi asusu Igbo.* Onitsha: A.V. Global Publishers.

Okoye, L. O. (2004). *Ntuzi aka maka udaasusu, utṅasusu na omenala Igbo nke ndi sekṅndiri ukwu nke abuo,* (SS2). Enugu: Chelys Publishers.

Omego, C. (2006). A survey of language use and culture in Igboland. *Jorunal of Nigerian languages and culture,* 9, 168.

Anedo, A. O. (2013). N’ikwado umu nwaanyi iri ekpo n’ala Igbo. *Ekwe: Jṅnal otu jikoro ndi ji edemede akwalite asusu na omenala Igbo,* alaka ya nke Naijiria. 1, 95-112.

Osuagwu, B. N. (1979). *Ndi Igbo na omenala ha.* Ibadan: Macmillan Publishers.

Osuagwu, B. I. N., Ekwealor, C. C. na Ibe, J. N. (1989). *Igbo maka ndi sekṅndiri nta.* Onitsha: Macmillian Publishers.

Ubesie, T. U. (2004). *Oḍinaala ndi Igbo.* Ibadan: University Press.